

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030) 10163
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,— per jaar, voor
België f 6,—. Losse nummers f 0,30. Verschijnt wekelijks.

KUNNEN WIJ DE STILLE PANIEK OVERWINNEN

Johan Huizinga, de grote historicus, schreef in zijn boek „In de schaduwen van morgen”, dat de geestelijke beschaving best aan 't ondergaan kan zijn terwijl de vlaggen nog wapperen, de radio's nog lawaai uitkrijten en de predikers nog aan 't preken zijn. Tenminste, zo ongeveer herinner ik mij zijn opmerking. Dit verschijnsel namelijk, dat iedereen dóór gaat „gewoon te doen” terwijl het eigen huis in brand staat, deze neiging heeft Baschwitz „de stille paniek” genoemd.

Ik wilde daar vandaag met U eens over praten — de stille paniek en waar 't vandaan komt en wat er aan gedaan kan worden. Het spreekt vanzelf, dat als mensen panisch zijn hun gedrag wel irrationeel wordt. Bij brand in een circustent breekt direct de neiging tot een lawineachtige vlucht in ons uit. En vaak gaan er meer mensen dood door 't wilde gedrag als er zo'n dramatisch gebeuren plaats heeft, dan door de brand zelve.

Maar de stille paniek drukt zich niet uit in gedrang. De stille paniek verlamt mensen. Ze kunnen eenvoudig niets meer bedenken of doen. Ze wachten af of er soms iets zal gebeuren, dat weer richting zal geven. De stille paniek is de psychologische voorbereiding voor de machtsovername door een zogenaamd sterke figuur, een leider, een führer, een duce, Het is een geestelijke verlamming — een neiging alles maar te laten lopen.

Fascistische dictatuur kan nooit aan de macht komen zonder de medewerking van tallozen die panisch en stil zijn tegelijk; dat betekent tallozen die niets doen en niets willen doen. Een Amerikaanse schrijver-staatsman en president Thomas Jefferson zei eens: „All it taken for the wicked over to take over is plenty of good men doing nothing” of: „wat boeven alleen maar nodig hebben om macht te krijgen is genoeg brave lieden die geen vinger verroeren”. We weten dat eigenlijk allemaal wel uit eigen ervaring in de oorlogsjaren. Het is duidelijk, dat de Duitsers nooit zo'n groot aantal mensen in Nederland hadden kunnen vermoorden als de Nederlandse autoriteiten geweigerd hadden om

zelfs maar passief met de nazis mee te werken. Noch de regering die naar Londen trok — een juiste beslissing natuurlijk — noch de ambtenaren die achterbleven riepen het volk op tot verzet. En daardoor viel de belangrijkste voorwaarde van een moreel gezonde samenleving weg. De voorwaarde namelijk dat iedere burger zich volledig verantwoordelijk voelt. Zonder deze is immers geen vrijheid mogelijk. Dat gold voor de politiemannen in alle gemeenten, die de Duitsers hielpen om Joodse landgenoten weg te slepen, en dat gold voor autoriteiten, hoog en laag, die door gewóón te doen of: hun z.g. plicht te doen de stille paniek in het volk verstevigden. En had Himmler werkelijk zijn zin gekregen dan was iedereen hier gedeporteerd en Holland was een S.S.-gau geworden. De stille paniek maakt zulke dingen mogelijk.

Ik zal nooit de avonden vergeten in 1941, 1942 en 1943 — avonden, waarin je Joodse kinderen in tramwagens voor het Centraal Station zag weggrijden als eerste étappe naar de gasverstikking in Auschwitz — terwijl je tegelijkertijd andere Nederlanders naar de bioscoop kon zien gaan. Ja Jefferson had gelijk — de kwaadwilligen hebben alleen maar ge-

personalia

MATTHEW IES SPETTER. Leader van de Riverdale Yonkers Ethical Society. Lid van het hoofdbestuur van de American Ethical Union. Redacteur van het officiële orgaan van de Ethical Union: „The Ethical Outlook”. Vice-voorzitter van de afdeling der Ethica aan het humanistisch gymnasium in Riverdale, N.Y., alsmede directeur van de Riverdale kliniek voor geestelijke volksgezondheid. Vóór zijn emigratie naar de V.S. in 1951 was Dr. Spetter werkzaam als redacteur buitenland van „Vrij Nederland”, redacteur buitenland van „Het Vrije Volk” en als plaatsvervangend hoofdredacteur van de Radio Nieuwsdienst. Hij was lid van de afdeling Velsen van het Humanistisch Verbond.

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 12 juli 1964

noeg brave lieden nodig, die *niets* doen om de baas te zijn en te blijven. Stille paniek is de eerste stap naar zelfvernietiging en als een religieus humanist zie ik in die stille paniek één van de meest wezenlijke invloeden die de vrijheid in onze tijd weer bedreigen. Het is in feite een ontmenselijking van de mens, een ontkenning van wat het betekent om een mens te zijn. We kunnen het zien in de geringe aandacht voor de krachten die oorlog kunnen voorkomen. Hoevelen van ons geven even veel tijd aan vredesbewegingen als aan hun vacaties.

En wat ook een van hun bezwaren is t.o.v. de georganiseerde traditionele godsdiensten — en er zijn talloze bezwaren tegen kerkelijke organisaties als uitdrukking van wat nooit georganiseerd kan worden namelijk inspiratie, gevoel en medelijden — maar wat ook mijn bezwaren tegen religie als een institutie — dit kan men tenminste wel zeggen, dat zelfs de meest vasthoudende kerkorganisaties getracht hebben een menselijke identiteit te scheppen, een persoonlijke zin en verantwoordelijkheid.

In de ellende, armoede en ziekte waarin de overgrote meerderheid van Europa leefde in de Middeleeuwen, was de kerk tenminste een plaats van schoonheid en soms bezinning. De kerk was een sociaal en psychologisch centrum — afstotelijk als 't vaak was voor andersdenkenden. En zelfs in de hysterische aanvangperiode van de hervorming van Luther, werd een persoonlijkheidsbesef nagestreefd, dat later — helaas — net als in de R.K. kerk tot verward dogma verwerd, zodat het vaak lijkt alsof zowel Luther als Calvijn de baby van de Hervorming met het waswater wegspoelden. Er kleefte helaas veel fanatisme en bloed aan de christelijke traditie. U zult begrepen hebben dat ik een dodelijke paradox zie tussen religie als institutie en religie als de bevrijdende gewaarwording van de hoogste menselijke mogelijkheid. De kerken zijn nooit uit die paradox gekomen en het wachten is nu op een nieuwe religieuze vorm om de diep zetelende honger in de mens voor levenszin, karakter en richting te geven. William Huxley spreekt in dit verband over: Religion without Revelation; Religie zonder openbaring.

De politieke orthodoxie van fanatisme en bolsjewisme met hun mens ontkennende, fanatieke geestesdwang kunnen slechts tot ondergang leiden. Dat is duidelijk. Het religieuze humanisme, dat dogma en ri-

Binnenkort verschijnt:

„Essays of a Humanist”

by

Julian Huxley

U kunt dit boek tegen de prijs van f 15,— bestellen bij het „Humanistisch Verbond”, Oudegracht 152, Utrecht, giro 30.49.60.

Voor kinderen van 10 t/m 12 jaar zijn nog enkele plaatsen in het vakantiehuis

„De Korenbloem”

te Elspeer in de week van 18—25 juli.

De leiding berust bij mevrouw M. M. van der Veen-Könemann. De prijs bedraagt f 49,—. Daarin is f 2,— zakgeld begrepen.

Voor verdere bijzonderheden kunt u zich wenden tot het Centraal Bureau, Oudegracht 152, Utrecht, telefoon (030) 10163.

tueel afwijst en dat zich nòch op een heilig gebod, nòch op een openbaring beroept — dit religieus humanisme is een nieuw vormgevend element in het menselijk denken ten aanzien van wat we bedoelen met menselijke waardigheid en met de mogelijkheid die ieder van ons heeft om het meest waardevolle in de medemens te stimuleren en te voeden — met geduld en liefde en moed — om daarmee zelf in karakter en kracht te groeien en meer volwassen te worden.

Het is een vooruitstrevende dynamische en hoopvolle manier van leven.

En sinds er geen beroep op een bovennatuurlijke macht gedaan wordt en er geen hemel of hel wordt voorspeld — daarom moet de proef van een religieus humanistische levenshouding hier op aarde, in dit kleine beetje leven, geschapen worden. Er is geen heiligheid dan de heiligheid van de menselijke kans om het leven zin te geven, om elkaar te bereiken, niet in theorie, maar in de werkelijkheid van alledag. Wat we hoog willen houden, wat we heiligen willen, met het beste in ons, moet hier en nu te verwezenlijken zijn, in dit leven — want van dat andere bestaan — als we het ernstig willen nemen — van een ander bestaan weten we niets. De enige openbaring die zin voor ons heeft is de openbaring van de menselijke moed om ons zelve te kennen, onze motieven te doorgronden, de konsekwenties van onze daden te voorzien, en dan op grond van dit weten — niet van een sprookjesachtige genade die uit de hemel komt vallen — maar door dit weten wat het betekent om mens te zijn — om dóór dit weten en met dit weten liefde te brengen, medelijden te voeden en vreugde te scheppen en innerlijke kracht, hoe ellendig en gebroken ons bestaan vaak ook is. Pijn en smart zijn niet bezoeken die anonieme goden op ons afsturen om ons geestelijk te louteren. Pijn en smart zijn deel van het menszijn — het broze mens zijn, deze 50 of 60 of 70 jaar dat we leven. We moeten met pijn en smart en teleurstelling en verlies leren

leven. Niet als of zij catastrofale inbreuk zijn op een anders harmonisch bestaan — maar als deel van de wonderlijke mogelijkheid tot vreugde en geluk, en geluk brengen dat óók deel is van dit leven. En er is genoeg beproeving hier en nu om niet ook nog met de angsten van hierna te jongleren. Religieus humanisme plaatst dus de mens niet op een voetstuk, het zegt niet: zoals men ééns de goden aanbad, zo moet men nu de mens aanbidden. In genen dele. Ik weet veel te goed dat het geloven of niet geloven aan een godheid weinig of niets te maken heeft met wat voor karakter men heeft. Het kardinale punt is *niet* of we verschillend geloven — waarom kunnen geen duizenden verschillende meningen over geloof vreedig tezamen leven. Neen, het kardinale punt is niet wat ons geloof of ongelooft is. Het kardinale punt is wat we met de mogelijkheden van ons leven *doen*, waar we onze ziel en ons lichaam voor inzetten, wat we trachten te bereiken door menselijke bewustwording in ons eigen leven en dat van anderen.

Religieus humanisme is geen vrome abstractie — het is een praktisch gerichte religieuze levenshouding, geboren uit een geestelijke onrust, een spanning om te weten en meer te weten — en dan te handelen in ons werk, in ons gezin, in de maatschappij op grond van dat inzicht. Men kan geen religieus humanistische huichelaar zijn zonder een volledige mislukking van zijn leven te bewerkstelligen. Want de enige rechter en de enige rechtspraak, die men niet voor de gek kan houden, is de rechtspraak van het eigen bewustzijn of men de stille paniek te boven wenst te komen of niet — of men lief heeft gehad of slechts gulzig de liefde van anderen gebruikt heeft of men slechts werkgever is geweest of ook een zakenman met oog voor de menselijke noden van zijn employé's, of men slechts arbeider is geweest of een man of een vrouw die met een gevoel van waardigheid en trots zijn werk ziet als deel van een bewust pogen om een meer rechtvaardige economische en politieke gemeenschapsvorm te vinden. De stille paniek — waar ik mee begon — wenkt de mens om het maar met halfslachtigheid af te doen, om alleen maar het eigen belang, alleen maar de eigen maag of portemonnaie voor ogen te houden. De stille paniek schept een wereld van eenzijdige lafheid.

Het religieuze humanisme breekt die stille paniek en vervangt het om deel te hebben aan het leven dat hoopvol en moedig is, zonder de realiteit van nood en pijn te ontkennen. De fundamentele kwestie is of we volwassen genoeg kunnen zijn, of we bewust genoeg willen zijn om de veranderingen van levenshouding te overwegen, waardoor oorlog, gewelddadigheid en blinde zelfzuchtigheid overwonnen kunnen worden.

Of misschien is de fundamentele kwestie zelfs alleen maar om tijdig genoeg onze levensnormen te kunnen herscheppen. Want er is niet zoveel tijd meer.

M. J. SPETTER.

liggen in de zon

Ik hoor het licht het zonlicht pizzicato de warmte spreekt weer tegen mijn gezicht ik lig weer dat gaat zo maar niet dat gaat zo ik lig weer monomaan weer monodwaas
van licht.

Ik lig languit lig in mijn huid te zingen lig zacht te zingen antwoord op het licht lig dwaas zo dwaas niet buiten mensen dingen te zingen van het licht dat op en om mij ligt.

Ik lig hier duidelijk zeer zuidelijk lig zonder te weten hoe of wat ik lig alleen maar stil ik weet alleen het licht van wonder boven wonder
ik weet alleen maar alles wat ik weten wil.

Hans Andreus (geb. 1926)

een ideale wereld

Onder deze titel vroegen wij uw steun voor Josephine Baker.

Dit heeft een bijzonder goed resultaat opgeleverd. Een 82-jarige bracht de eerste dag al f 50,—. Het totaal bedrag is f 617,50.

Hartelijk dank aan allen.

rapport humanisme en sociale gerechtigheid

Zij, die dit rapport in hun bezit willen hebben, kunnen het bestellen door storting of overschrijving van f 1,25 op postrekening 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond — Utrecht, met vermelding „Rapport H.S.G. no. 6301”.

Humanistische Correspondentiekring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 30 ct aan postzegels insluiten. (adv.)

De heer Phileas Fogg maakte een reis om de wereld in tachtig dagen. Dat was in zijn dagen een zeer korte tijd voor zo'n lange reis. Het kon dan ook slechts gebeuren, doordat er opzienbarende uitvindingen waren gedaan. Er waren stoomtreinen en snelvarende stoomboten. Dat er niettemin nog moeilijkheden waren te overwinnen, weet iedereen die de geschiedenis van deze onverstoorbare Engelsman wel eens heeft gelezen. Overigens was hij nu ook weer niet zo onverstoorbaar, dat hij geheel ongevoelig bleef voor de attracties van een beeldschone jonkvrouw die hij en passant in India meepikte. Wat mij altijd bijzonder in Phileas heeft aangetrokken, was, dat hij zo weinig bagage nodig had op zijn reis, die toch altijd nog elf en een halve week duurde. Een ander ding, dat mij getroffen heeft, is, dat een rechtgeaarde Brit niet op reis ging zonder oppasser. Phileas kon veel, hij was koelbloedig en intelligent en onvermoeibaar. Maar zijn eigen schoenen poetsen kon hij blijkbaar niet.

Een reis om de wereld in tachtig dagen is tegenwoordig niets meer. Ik denk nu niet aan kosmonauten die in anderhalf uur om de aarde plegen te cirkelen. Als ik het wel heb, genieten zij toch niet zo veel van de lange reis die zij maken. Zij zijn in een beknopte ruimte opgesloten, dineren nu en dan met enkele preparaten en van het landschap krijgen zij slechts een globale indruk. Zij zien dat de aarde rond is, maar daar houdt het dan ook vrijwel mee op. Bossen, bergen, wateren en de mensen die het landschap stofferden, dit alles wat voor ons het reizen aantrekkelijk maakt, ontgaat hen. Als zij goed zijn toegelaten kunnen zij thuis wat films ontwikkelen, waarop hier en daar een lanceerplaats van raketten staat aangegeven, maar dat is nu iets, dat mij niet in de eerste plaats belang zou inboezemen.

Er zijn echter andere mogelijkheden. Onlangs kreeg ik een vouwblad toegezonden, waarin mij werd aangeboden een reis om de wereld te maken in 47 dagen uit en thuis. Ik zou dan Amerika aandoen en enkele eilanden in de Grote Oceaan en terloops zou ik nog even in Tokio een stukje van de Olympische spelen kunnen bijwonen. De reis was wat men noemt geheel verzorgd, zodat ik geen oppasser behoefde mee te nemen. De organiserende reisvereniging zorgde voor oppassers en oppassers waar ook ter wereld. En de kosten waren, als ik mij wel herinner f 10000,— per persoon. Laten daar dan nog wat kleinigheden bijkomen, dan kan men tegenwoordig toch voor de civiele prijs van zeg f 25000,— met zijn echtgenote of secretaresse de ganse aardbol om-

Dat is minder dan Phileas Fogg uitgaf en zeer veel minder dan een kosmonautenreis kost. Ik wil maar zeggen: men hoeft niet zoveel geld uit te geven om eens wat van de wereld te zien. Het zal u ook opgevallen zijn, dat de kosten van levensonderhoud, waarover in deze tijd zoveel wordt gesproken, in werkelijkheid niet hoger zijn dan honderd jaar geleden. Een goedbetaalde arbeider die thans in drieëneenhalf jaar het reisgeld verdient had er honderd jaar geleden vijftig jaar voor nodig. Waar klagen de mensen toch over!

Ik vraag mij wel af wat voor bagage men op zo'n reis moet meenemen. Twee pakken is toch wel het minste en hoeveel overhemden? En dassen en sokken en onderstelletjes? En hiermee ben ik dan gekomen op het thema van de bagage.

Tot nu toe zijn de reizen die wij, mijn echtgenote en ik, samen hebben gemaakt, altijd wat minder verstrekkend geweest. Drie weken aan één stuk van huis vinden wij al een hele tijd. En wat wij daarvoor niet allemaal meenemen!

Mijn gade is er vast van overtuigd, dat wij tezamen ergens in het prikkeldraad zullen blijven hangen en dat ons reservecostuum de volgende dag in het open veld, waar nergens enige schuilplaats valt te ontdekken, doorweekt zal worden door de ergste stortbui sinds jaren. Bovendien kun je toch niet met van dat zogenaamde sportieve wandelgoed ergens in een behoorlijk restaurant gaan eten, hetgeen wij een enkele keer gaarne doen.

U ziet de stapel al groeien. Ik gewaag nu nog niet van de nodige zakjes, doosjes en van de veldkijker, de filmcamera en het fototoestel, welke mij aan voor-, rechter- en achterkant bebugelen. Gij kunt u een flauw beeld vormen van de twee pakezels, die zich op weg begeven naar het spoorstation.

Dit is een oud thema, ik weet het. Maar het blijft steeds nieuw. Ja, tot op het ogenblik, dat de techniek zóver is gevorderd, dat wij de gebruikte goederen eenvoudig in de openbare prullebakken werpen, zoals wij thans al doen met papieren zakdoeken en bekertjes en — in voorkomende gevallen — luiers. Dit laatste natuurlijk alleen wanneer wij met kleinkinderen op stap gaan en dan niet in openbare prullebakken.

Het zal dan op de stranden, kampeerterreinen en bermen nog wel een grotere bende worden dan het nu reeds is, maar ook daar zal weer wat op gevonden moeten worden. De nuldelige bikini bijvoorbeeld. Helaas ben ik dan juist te oud geworden.

H.H.

lezingen voor de radio

zo. 19 juli VARA 9.45 uur: Tolbert H. McCaroll en J. Bijleveld: „Een verbond van humanisten in Amerika”.

zo. 26 juli VARA 9.45 uur: H. G. Cannegieter: „Tieners”

zo. 2 aug. VARA 9.45 uur: A. L. Constandse: „Redelijke ketterij”.